

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง " การแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีรัฐบาลผสมของนายชวน หลีกภัย กับรัฐบาลผสมของนายบรรหาร ศิลปอาชา " เป็นการศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างรัฐบาลผสมทั้งสองชุด ที่มีการแตกแยกของพรรคการเมืองในสภาเหตุที่แตกต่างกัน แต่นำมาซึ่งผลที่เหมือนกัน ดังนั้นเพื่อเป็นการพิสูจน์สมมติฐานงานการศึกษาที่ระบุไว้ตอนที่ 1 จึงได้กำหนดกรอบการศึกษาของเรื่องนี้ไว้ โดยมีแนวคิดเรื่อง " ความขัดแย้ง " (conflict) เป็นแกนหลักในการศึกษาและแนวคิดเรื่อง "การมีกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมือง" (faction) และ "ทฤษฎีความสัมพันธ์เจ้าอุปถัมภ์" (patron-client relationship) จะเป็นแนวคิดเสริมแนวคิดในเรื่องความขัดแย้งที่อธิบายการแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น

แต่อย่างไรก็ดี ในเบื้องต้นนี้ เพื่อความชัดเจนและความเข้าใจงานการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จึงจำเป็นต้องอ้างอิงถึงงานรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องของรัฐบาลผสมไว้บ้าง โดยเฉพาะบทบาทของพรรคการเมืองกับการจัดตั้งรัฐบาลผสม ซึ่งจะนำมาใช้อธิบายการเมืองไทยได้ดี ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดของนักวิชาการ 2 ท่านที่ได้อธิบายไว้คล้ายคลึงกันมาประกอบ การศึกษาวิจัยนี้คือ แนวคิดของ โรเบิร์ตอาเซลรอด (Robert Axelrod) และแนวคิดของ ลอเรนซ์ ซี. ดอดด์ (Lawrence C. Dodd)

อาเซลรอด กล่าวถึงลักษณะของการเข้าร่วมรัฐบาลผสมของพรรคการเมืองว่า พรรคการเมืองต่าง ๆ มีความคาดหวังว่าจะมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลที่มีเสียงข้างมาก โดยจะประกอบ

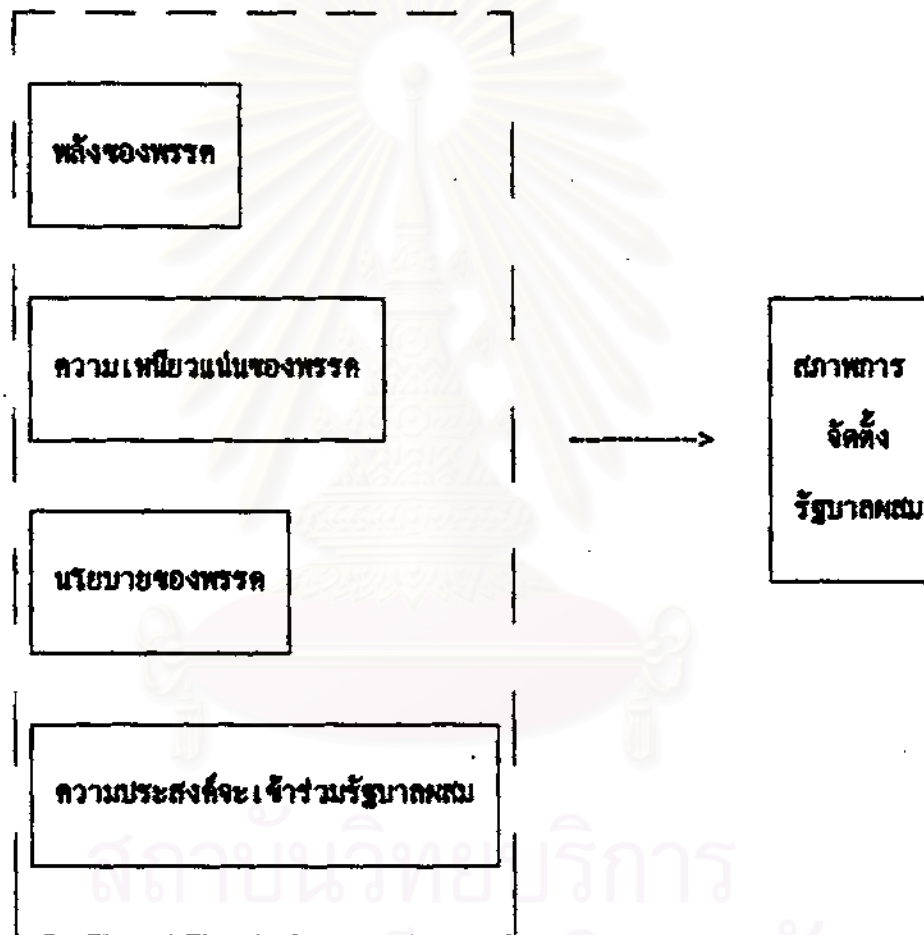
ด้วยพรรคการเมืองที่มีคะแนนเสียงรวมกัน ได้รับชัยชนะในสภา และพรรคการเมืองเหล่านี้
 ไม่มีความสอดคล้องกันนโยบาย แนวคิดของอเล็กซ์รอดตั้งอยู่บนการวิเคราะห์ตามหลักการ
 แบ่งปันผลประโยชน์และสิ่งตอบแทน และ แนวทางเลือกที่มีเหตุผลของพรรคการเมืองต่าง ๆ
 (Axelrod, 1982: 14-20) ในขณะที่ ดอดด์ (Dodd, 1974: 1093-1117) มีความ
 เห็นว่า พรรคการเมืองแต่ละพรรคย่อมอยากที่จะเข้าร่วมรัฐบาล เพื่อหวังที่จะได้มีส่วนร่วม
 ในการออกกฎหมายและบริหารประเทศ บรรดาพรรคที่มาร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลหวังจะได้รับ
 ประโยชน์จากการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอื่นเป็นที่พึงปรารถนามากที่สุด ดังนั้นพรรคแต่ละพรรค
 จะพยายามรวมตัวกับพรรคอื่นในจำนวนน้อยพรรคที่สุด และไม่ว่าไม่มีพรรคส่วนเกินที่จะมาแบ่ง
 ตำแหน่งกัน

โดยสรุป การอธิบายถึงพรรคการเมืองกับบทบาทในการจัดตั้งรัฐบาลผสมของนักวิชา
 การทั้ง 2 ท่านต่างกล่าวไว้คล้ายคลึงกันจนกระทั่งเห็นว่าพรรคการเมืองที่มาร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล
 ผสมนั้นเป็นความจริง เนื่องจากไม่มีพรรคการเมืองใดที่ได้รับคะแนนเสียงข้างมากเพื่อจัด
 ตั้งรัฐบาล จึงต้องจัดตั้งเป็นลักษณะรัฐบาลผสม แต่จุดประสงค์สำคัญของการร่วมกันจัดตั้งนั้น
 จะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของพรรคมากกว่าเพื่อบริหารประเทศซึ่งก็คือต้องการเพียงตำแหน่ง
 รัฐมนตรีเท่านั้น และพรรคการเมืองไทยจะมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ 2
 ท่านที่กล่าวไว้มาก การจะจัดตั้งรัฐบาลผสมในแต่ละครั้งจะต้องมีการต่อรองเกี่ยวกับตัวบุคคลที่
 จะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเสมอ การที่พรรคการเมืองไม่สามารถร่วมมือกันได้ ส่วนมากเป็น
 เพราะไม่สามารถจะตกลงกันในตัวผู้เป็นรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตาม อมร รัชมาสิทธิ์ (2519: 11-19) ที่วิเคราะห์ถึงการจัดตั้งรัฐบาลผสม
 ว่าเป็นเรื่องของการต่อรองเพื่อประโยชน์ 2 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดตั้งรัฐบาลผสม
 ของการเมืองไทยมาก คือ

- 1) ขอให้มีโอกาสได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีให้ได้มากที่สุด
- 2) ขอให้มีโอกาสได้เสนอร่างกฎหมายที่เห็นว่าจะ เป็นความคิดหรือเสียงของพรรค

นอกจากนี้ ฌร ได้เสนอองค์ประกอบของการจัดตั้งรัฐบาลสมณการเมืองไทย โดย
 ตั้งเป็นสมมติฐานหรือแนวความคิด ซึ่งแสดงออกมาในรูปของแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการจัดตั้งรัฐบาลสมณ

พลังของพรรค บทนี้ก็คือ จำนวนสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร

ความเหนียวแน่นของพรรค หรือเสถียรภาพของพรรค น่าจะเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ คือ ประวัติความเป็นมาของพรรคและอุดมการณ์ของพรรค จำนวนสมาชิกทั่วประเทศและความผูกพันของสมาชิกที่มีต่อพรรค วิสัยของพรรคในการทำให้คุณและโทษแก่สมาชิก ภาวะผู้นำของพรรค บุลเลตของใจและบุคลิกภาพของผู้นำพรรค ผลประโยชน์ของพรรคในสภา และผู้นำสำคัญ ที่ฐานแห่งอำนาจของพรรค เช่น ประชาชนกลุ่มใด อาชีพ ชั้น ศาสนา อุดมคติทางการเมือง ภูมิภาค ภาษา ผลประโยชน์ อย่างใดบ้างที่เป็นสมาชิกหรือผู้ลงคะแนนให้ พรรคในปัจจุบันและอนาคต

นโยบายของพรรค พิจารณาจากแนวนโยบายทางเศรษฐกิจ แนวนโยบายทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม และแนวนโยบายทางการเมือง ในลักษณะกว้าง ๆ

ความประสงค์ที่จะเข้าร่วมรัฐบาล ได้แก่ สภาวะการเจรจาต่อรองของพรรคการเมืองต่าง ๆ ในการเข้าร่วมรัฐบาลผสม 3 ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วคือ มีโอกาสเข้าบริหารประเทศ มีโอกาสตรากฎหมายตามแนวนโยบายของพรรคของตน และมีโอกาสเป็นสมาชิกเป็นเสียงรักษาผลประโยชน์ของลูกพรรคโดยมีเป้าหมายประการแรกเป็นที่พึงปรารถนาที่สุด

แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง (Conflict)

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์แต่ละคนล้วนมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด เมื่อต้องมาอยู่รวมกันหรือทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มบุคคล เป็นหมู่คณะหรือเป็นองค์การในรูปแบบต่าง ๆ ความแตกต่างกันทางความรู้สึก อารมณ์ และการมีเหตุผลในตนเองของมนุษย์ย่อมจะก่ออาทิ เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นได้ ตามแต่คุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลนั้น ๆ ถ้าหากกลุ่มใดมีสมาชิกของกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกันมากที่สุด ย่อมจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นน้อย ในทางตรงกันข้าม หากว่ากลุ่มบุคคลนั้นมีความแตกต่าง

กันหลาย ๆ ด้าน ความขัดแย้งก็ย่อมจะมีมากขึ้น ความแตกต่างเหล่านี้จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคล นอกจากนี้ ความขัดแย้งที่เกิดระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือระหว่างกลุ่มบุคคลจะเกิดขึ้นได้ก็งานกรณีที่ว่าเมื่อไรก็ตามที่ คน 2 คนหรือมากกว่านั้น (หรือกลุ่ม) แสวงหากการเป็นเจ้าของวัตถุ ครอบครองสถานที่เดียวกันหรือตำแหน่งหน้าที่สำคัญ ๆ เหมือนกัน หรือเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายหรือวิธีการที่นำไปสู่ความสำเร็จถูกขัดขวางโดยความหึงหวงหรือการกระทำของอีกกลุ่มหนึ่ง หรือมากกว่านั้น (Boulding, 1957: 124)

เช่นเดียวกับกับ เอลดริจ (Eldridge, 1979: 2) กล่าวถึงความขัดแย้งว่า เป็นสภาพการณ์ที่ผู้กระทำคนหนึ่ง (ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือประเทศก็ได้) มีความเกี่ยวข้องกับอีกผู้กระทำคนหนึ่ง ๆ ที่มุ่งหวังไปยังเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้กับตน (ด้วยความรุนแรงหรือไม่รุนแรง) และเมื่อใดก็ตามที่บุคคลนั้นเป็นองค์ต่อผู้อื่นจึงหันเพื่อทรัพยากรที่มีจำกัดหรือเมื่อจำเป็นต้องมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องในเป้าหมาย และการทำให้ความสัมพันธ์ในเรื่องที่ต่างกันแล้ว ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นได้เสมอ ดังที่กอร์ทเนอร์ (Gortner, 1977: 195) บอกว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้ระหว่างบุคคล 2 ฝ่ายหรือมากกว่าเพื่อทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากร (resources) หรือทำให้เป็นไปตามแนวคิดของตน และความขัดแย้งในลักษณะของโคเซอร์ (Cosser, 1958: 8) ว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันในเรื่องสิ่งที่มีคุณค่า (values) และการอ้างเป็นเจ้าของสถานภาพ อำนาจ และทรัพยากรที่หายาก ซึ่งเป็นเป้าหมายของฝ่ายตรงกันข้ามที่จะลบล้าง ท้าให้เกิดความเสียหายหรือกำลังเข้ามาทำให้ได้รับสิ่งเหล่านี้

แมคและซินเดอร์ (Mack and Synder, 1957: 4) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งโดยสรุปในลักษณะที่แยกแยะ เป็นประเด็น ๆ ไว้ คือ

1. การมีกลุ่มบุคคลแยกเป็น 2 กลุ่มหรือมากกว่านั้น

2. การมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลเหล่านี้เกิดขึ้นจากสภาพของการมีทรัพยากรที่หายาก หรือ ตำแหน่งหน้าที่ที่จำกัด
3. กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ต่างมุ่งจัดขบวนการกระทำซึ่งกันและกัน
4. พฤติกรรมของเขากิ่งหลายต่างมุ่งทำลาย หากทำให้ได้รับความเสียหายหรือลดบทบาทกลุ่มอื่น
5. ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มเหล่านี้เป็นไปอย่างเปิดเผย

ดังนั้น ความขัดแย้งจึงจะเกิดขึ้นได้อยู่เสมอ เมื่ออาศัยความที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ด้วยเหตุที่ว่า มนุษย์เป็นผู้มีความต้องการอันเป็นลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ก็ต้องมีกิจกรรมหลายท่านที่ให้อธิบายเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งนี้ไว้ซึ่งสามารถสรุปโดยมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ แต่การกล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งนี้ ผู้วิจัยจะมองงานความขัดแย้งที่เกิดกับระดับองค์กร (บริหาร) เนื่องจากพรรคการเมืองก็เป็นองค์กร ๆ หนึ่ง คือ เป็นองค์กรทางการเมือง

สาเหตุของความขัดแย้ง

การที่บุคคลมาอยู่รวมกัน ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นจำนวนมาก ๆ จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับอยู่หลายฝ่ายหลายกลุ่ม หลายแนวความคิด หลายแนวทาง ความขัดแย้งก็จะมีเกิดขึ้นได้ และก็มีหลายสาเหตุตั้งแต่ความขัดแย้งระดับบุคคลในสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ซึ่งงานที่นี้จะกล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งโดยสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ทุกคนต่างมีแนวความคิดเป็นของตนเอง ทั้งนี้ เพราะมนุษย์แต่ละคนต่างมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติ ต่างกันจากประสบการณ์และการศึกษาอบรมที่แต่ละคนได้รับมา ต่างฝ่ายต่างมีความเชื่อมั่นในเหตุผล ความคิดของตัวเอง หรือ ความยึดมั่นในหลักวิชา (เมธา สุตบรรทัด, 2513: 42-43)

2. ความแตกต่างกันเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (goal oriented) ความขัดแย้งนี้ทั้งสองฝ่ายจะมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ไม่เหมือนกัน ซึ่งฝ่ายหนึ่งพยายามจะทำอีกฝ่ายหนึ่งทำตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของตน ถ้าไม่ยอมก็จะมีการต่อสู้กัน (เมธา สุตบรรทัด, 2513: 42-43)

3. ความไม่เชื่อถือกันเป็นการส่วนตัว (cognitive and personalized) ความขัดแย้งประเภทนี้จะมีเหตุผลต่ออย่างใด เป็นเพียงความไม่เชื่อถืออันมีมือกันและกัน (เมธา สุตบรรทัด, 2513:42-43)

4. ผลประโยชน์และทรัพยากรที่จำกัด (interest and limited resources) ผลประโยชน์คือ สิ่งที่ทุกคนต้องการ หรือเป็นความพอใจของแต่ละคน ความขัดแย้งกันเกิดขึ้นเพราะผลประโยชน์ปรากฏอย่างเห็นได้ชัดและเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ผลประโยชน์นั้นก็จะมีทั้งผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือการบริหาร รวมถึงเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีของบุคคลหรือกลุ่มชนก็เป็นผลประโยชน์ด้วย (ชลอ ธรรมศิริ ย่างฉิงใน อรุณ รักธรรม และ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2527: 141) หรือความขัดแย้งจากการแข่งขันเพื่อทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำกัด (competition for limited resources) เช่นงบประมาณ ที่ดิน วัสดุ เจ้าหน้าที่ และบริการสนับสนุน เป็นต้น ความขัดแย้งทั้งจากผลประโยชน์และจากการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำกัด อาจจะเกิดขึ้นในกรณีที่ถูกกลุ่มหนึ่งได้จากการเสียของอีกกลุ่มหนึ่ง

นอกจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุจากผลประโยชน์ และทรัพยากรที่จำกัดแล้ว ความขัดแย้งยังอาจเกิดขึ้นจากการแสวงหาอำนาจ (power seeking) เพราะอำนาจเป็นสิ่งที่ผลประโยชน์ที่ต้องการได้ยิ่งมากหมาย และยังนำมาซึ่งการได้ทรัพยากรที่จำกัดได้อย่างง่ายดายยิ่งขึ้นด้วย

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษานี้จะมุ่งเน้นในเรื่องของความขัดแย้ง ในเรื่องของผลประโชยน์ โดยเฉพาะผลประโชยน์ทางการเมืองนั่นคือ ตำแหน่งรัฐมนตรี หรือที่มาแห่งอำนาจนั่นเอง และผลประโชยน์นี้จะนำมาซึ่งผลประโชยน์อื่น ๆ ที่ต้องการได้อีก และยังมีความขัดแย้งด้วยสาเหตุจากการมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้จะหมายถึง การมีความเห็นต่างกันในเรื่องของการนโยบายการทำงานของแต่ละพรรคการเมืองในการร่วมรัฐบาลเดียวกัน

ระดับของความขัดแย้ง

จากสาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าว จะพบว่า ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานการณ์และทุกสังคม เพียงแต่ว่าจะเกิดขึ้นอยู่ในระดับใดของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคลต่อบุคคลหรือกลุ่มต่อกลุ่มก็ได้ แล้วแต่ว่าจะด้วยสาเหตุ ดังที่ เฮลริเกิล และสโลคัม (Hellriegel and Slocum Jr., 1970: 503) แสดงได้ดังนี้

- 1) ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล (Intrapersonel)
- 2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonel)
- 3) ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Intragroup)
- 4) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Intergroup)
- 5) ความขัดแย้งในองค์กร (Intra-organization)

ในส่วนนี้ จะให้ความสนใจเฉพาะเรื่อง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งก็คือ "พรรคการเมือง" เป็นหลักและยังศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในองค์กร พรรคการเมืองประกอบ แต่อย่างไรก็ตาม ก็อาจจะมี ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลบ้างด้วย

นอกจากนี้ มาร์ชและไซมอน (March and Simon, 1958: 112) ยังได้แบ่งความขัดแย้งเป็น 3 ระดับด้วยกัน คือ

1) ความขัดแย้งของบุคคล (individual conflict) เป็นความขัดแย้งในส่วนบุคคล
ในด้านการตัดสินใจ

2) ความขัดแย้งในองค์การ (organizational conflict) เป็นความขัดแย้งในตัว
บุคคลหรือกลุ่มภายในองค์การ และ

3) ความขัดแย้งระหว่างองค์การ (interorganizational conflict) เป็นความ
ขัดแย้งระหว่างองค์การหรือกลุ่มต่าง ๆ

ความขัดแย้งภายในองค์การ (Intra-organization conflict) หมายถึง ความ
ขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยบุคคลต่อบุคคลหรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มย่อย ๆ ที่มีอยู่ในกลุ่มใหญ่หรือ
องค์การ (พรรคการเมือง) และเหตุที่พรรคการเมืองนั้นก็ใช้องค์กรทางการเมืองที่เป็นกลุ่ม
หรือคณะของบุคคลหลาย ๆ คนหรือหลาย ๆ กลุ่มที่มารวมกัน ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาอยู่แล้วที่
คนหลายคนหรือหลายกลุ่มจะมีความเห็นตรงกันทั้งหมด ย่อมเป็นไปไม่ได้ ถึงแม้ว่าการมารวม
กลุ่มกันเบื้องต้นเป็นไปตามอุดมการณ์เดียวกัน

ความขัดแย้งระหว่างองค์การ (interorganization) ดังที่ มาร์ชและไซมอนกล่าว
เป็นอีกกรณีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยซึ่งผู้วิจัยจะมุ่งเน้น เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษา
การแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม การแตกแยกดังกล่าวก็เป็นผลมาจากการเกิด
ความขัดแย้งขึ้นระหว่างพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นอกเหนือจาก
ความขัดแย้งที่มีอยู่ภายในพรรคการเมืองแต่ละพรรคตั้งที่กล่าวมาแล้ว ความขัดแย้งภายนอก
พรรคการเมืองอันหมายถึง ความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งที่
เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ด้วย

ประเภทของความขัดแย้ง

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทของความขัดแย้งไว้ซึ่งผู้วิจัยจะสรุปมาเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เรื่องการแตกแยกของพรรคการเมืองรัฐบาลผสมที่เท่านี้ไว้ดังต่อไปนี้

วอลส์ตัน (Walton, 1969: 40) ได้จัดแบ่งความขัดแย้งออกเป็นประเภทไว้ 2 ประเภทคือ

1. ความขัดแย้งงานเนื้อหาสาระ (substantive issues) เป็นความขัดแย้งในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับนโยบาย การปฏิบัติ การแข่งขันกันในด้านทรัพยากรชนิดเดียวกัน มีแนวคิดแตกต่างกันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และบทบาทที่สัมพันธ์กัน เป็นต้น

งานวิจัยนี้จะเกี่ยวกับความขัดแย้งงานเฉพาะเรื่องของนโยบาย และการแข่งขันกันเพื่อหาได้มาซึ่งทรัพยากรชนิดเดียวกัน อันได้แก่ ตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นต้น

2. ความขัดแย้งทางอารมณ์ (emotional issues) เกี่ยวกับเรื่องของความรู้สึกที่มติดอกกันเป็นสำคัญ การมาไว้วางใจกัน ปฏิเสธกันและกัน เป็นต้น

จากลักษณะของความขัดแย้งที่กล่าวมาข้างต้น สามารถอธิบายเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองในลักษณะที่ว่า พรรคการเมืองมักจะมี ความขัดแย้งเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยอาจจะมองได้ 2 ระดับคือ

1. ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกพรรคการเมืองเดียวกัน หรือความขัดแย้งภายในพรรคการเมืองแต่ละพรรค หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มย่อยต่าง ๆ ภายในพรรคเดียวกัน

2. ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกพรรคการเมืองต่างพรรคกัน หรือความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองด้วยกัน

ความขัดแย้งในพรรคการเมืองไทยทั้ง 2 ระดับ ส่วนใหญ่มักเกิดจากการจัดกันในเรื่องผลประโยชน์เป็นสำคัญเพราะที่มาของสมาชิกพรรคการเมืองไทยโดยเฉพาะที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีลักษณะของการได้รับการเลือกตั้งตามความสามารถส่วนตัวมากกว่าความช่วยเหลือของพรรค สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวจึงมักรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อเรียกร้องเอาผลประโยชน์ที่ควรจะได้ แสดงถึงการมีอำนาจต่อรองได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงพรรคการเมืองเท่าใด ในทางตรงกันข้ามพรรคการเมืองกลับต้องสนใจข้อเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ ภายในพรรคนั้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากกลุ่มใด ๆ ในพรรคสามารถอุทธรณ์พรรคในด้านปัจจัย (เงิน) ด้วยแล้ว ยิงจะมีอำนาจต่อรองเรียกร้องได้มาก แต่อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วทรัพยากรต่าง ๆ มีจำกัดเช่นโควตารัฐมนตรีที่มีไม่กี่ตำแหน่ง เป็นต้น ถ้าการแบ่งสรรเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกันแล้ว ย่อมจะมีกลุ่มที่เสียประโยชน์เกิดความไม่พอใจได้ ก็อาจจะนำไปให้ความร่วมมือกับกลุ่มอื่นภายในพรรคหรือระหว่างพรรคต่อพรรค สุดท้ายก็มาสู่ความขัดแย้งและต่อมาก็กลายเป็นความแตกแยก หากให้รัฐบาลมีกันคงได้ และถึงแม้ในบางกรณีจะมีความขัดแย้งกันในเรื่องของนโยบายการทำงานก็ตาม แต่ความขัดแย้งนี้มักโยงใยไปถึงเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัว หรือความขัดแย้งส่วนตัว หรือความขัดแย้งในด้านอื่นระหว่างพรรคมากกว่าการแย้งกันด้วยเหตุผล บัญหาความแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลเช่นด้วยเหตุขัดแย้งกันด้วยเรื่องนโยบายที่อาจมีขึ้นได้เช่นกัน

แนวคิดเรื่องกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมือง (Faction)

กลุ่มย่อยภายในพรรคการเมืองหรือเป็นคำที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "faction" เป็นลักษณะหนึ่งของพรรคการเมืองที่มีขนาดของพรรคที่ค่อนข้างใหญ่ มักจะมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย

ต่าง ๆ ภายใต้อรรคการเมืองนั้น ๆ โดยจะมีความเห็นที่สอดคล้องกันของแต่ละกลุ่มย่อยในเรื่องบางเรื่อง เช่น เรื่องของนโยบาย วัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายตรงกัน ดังที่ เบลโลนี และเบลเลอร์ กล่าวไว้ว่า กลุ่มย่อยเป็นกลุ่มของปัจเจกบุคคลที่มีค่านิยม (value) บางอย่างที่เป็นมูลฐานของการมาอยู่รวมกันในกลุ่มที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร เช่น ในเรื่องของอุดมการณ์ (ideology) โปรแกรม (programme) หรือ ด้านเศรษฐกิจ (economic) เป็นต้น โดยปราศจากการคำนึงถึงว่า ผู้นำของพวกเขาจะเป็นใคร และความสัมพันธ์ของคนที่มาอยู่รวมกันในกลุ่มย่อย ๆ ในพรรคการเมืองนั้นบางทีอาจจะมียุทธศาสตร์ที่เรียกว่า ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (clientel) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำที่สถานภาพสูง (หรือผู้อุปถัมภ์) และผู้ตามที่สถานภาพต่ำกว่า (หรือผู้ได้อุปถัมภ์) (Belloni and Beller, 1978: 20)

กลุ่มย่อยในพรรคการเมืองและระบบการเมืองมีอำนาจในการต่อรองภายในพรรค และมีส่วนสำคัญในการผลักดันนโยบายของพรรค ตลอดจนแจ้งการตำหนิของพรรคการเมืองที่มีกลุ่มย่อย ๆ นั้นอยู่ด้วย แต่โดยทั่วไปก็จะพบว่า การแบ่งเป็นกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมืองมักจะมีผลทางลบต่อพรรคการเมืองมาก โดยเฉพาะในลักษณะของความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้เป็นระยะๆ ดังที่ดูมองว่า เป็นกลุ่มตรงกันข้ามที่แข่งขันกัน หรือเป็นกลุ่มที่ขัดแย้งกันทางปัญหาทางการเมือง เช่น คีย์ (Key, cited in Belloni and Beller, 1978: 7) ที่มองว่า กลุ่มย่อยเป็นเพียงหน่วยย่อย (subunit) ภายใต้อรรคการเมือง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวในลักษณะของการมีการแข่งขัน และการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มย่อยต่าง ๆ หรือ โรส (Rose, cited in Cyr, 1978: 288-289) กล่าวว่า กลุ่มย่อยนั้นเป็นกลุ่มที่เกิดมาภายใต้อรรคการเมืองและแข่งขันกันทางการเมือง

พรรคการเมืองที่ดำเนินระบอบประชาธิปไตยนั้น จะต้องมีเสถียรภาพภายในองค์กร ต้องมีกลุ่มย่อยหลาย ๆ กลุ่ม ที่มีความคิดเห็นตรงกัน แต่ในสภาพความเป็นจริงจะพบว่า กลุ่มย่อยที่มี

อุทยานประวัติศาสตร์เมือง ต่างมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ต่างกันอยู่แล้ว ดังนั้น การจะนำมาซึ่งการบรรลุดามวัตถุประสงค์ได้ จะต้องมีการแข่งขันกัน และในการแข่งขันกันนั้น บางทีก็อาจจะนำมาซึ่งการเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ทุกเมื่อ ซึ่งความขัดแย้งนั้นอาจจะเป็นผลดีหรือผลเสียต่อพรตการเมืองก็ได้ แต่สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพยายามจะชี้ให้เห็นว่า ถ้าลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นกับการเมืองไทยแล้ว โดยเฉพาะพรตการเมืองที่รวมกันรัฐบาลน่าจะมีผลเสียมากกว่า เพราะกลุ่มย่อยอุทยานประวัติศาสตร์เมืองนี้ มีแนวโน้มที่จะแสดงท่าทีเห็นถึงความแตกแยกไว้มากที่สุด เบลเลอร์และเบลโลนิ (Beller and Belloni) บอกว่า กลุ่มย่อยค่อนข้างจะมีผลกระทบต่อพรตการเมืองในแง่ลบเสมอ เป็นเรื่องของการทำลายกันอย่างรุนแรง เป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัวโดยเฉพาะ และเป็นเรื่องของความแตกแยกอุทยานประวัติศาสตร์เมือง (Beller and Belloni, 1978: 6) นอกจากนี้ กลุ่มย่อยอุทยานประวัติศาสตร์เมืองนั้น อาจจะมีแนวโน้มของการพัฒนาไปสู่ความเป็นไปได้ของการแยกตัวออกมาจากรรต และก่อให้เกิดพรตการเมืองที่สาม หรือมีการจัดตั้งพรตการเมืองใหม่ขึ้นมา ตรงนี้อธิบายได้โดย โทมัส เอช โรแบค (Thomas H. Roback) และจูดสัน แอล เจมส์ (Judson L. James) ที่ได้ร่วมกันศึกษากลุ่มย่อยอุทยานประวัติศาสตร์เมืองในสหรัฐอเมริกา และสรุปออกมาเป็นแผนผัง (diagram) (Roback and James, 1978: 348-349) ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

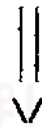
มีประเด็นปัญหาและผลกระทบที่สภาผู้เลือกตั้ง
แสดงออกมาแล้ว มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มก้อน

พัฒนาไปสู่การเป็นกลุ่มการเมือง
พรรคการเมือง

พัฒนาไปสู่การเป็นกลุ่มย่อยภายใน
พรรคการเมือง

เกิดพรรคการเมืองที่สามที่สภาผู้เลือกตั้ง
ไม่สังกัดและมีการจัดตั้งพรรคการเมือง
ใหม่ที่มีความเป็นแนว

แผนภาพที่ 2 : แสดงการเกิดกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมืองกับความเป็นแนว

ในการเกิดพรรคการเมืองใหม่

อย่างไรก็ตาม การจะอธิบายให้เห็นถึงกลุ่มย่อยในพรรคการเมืองกับการเกิดความขัดแย้งขึ้นนั้น ต้องอาศัยความสนใจเชิงประเภทของกลุ่มย่อยด้วย ซึ่งจะทาค่าเข้าจากระดับขึ้นและเบลเลอร์ และเบลโลนี ก็ได้งานนประเภทของกลุ่มย่อยตามลักษณะการจัดองค์การไว้ 3 ประเภท (Baller and Belloni, 1978: 419-430) คือ

1. กลุ่มย่อยที่เริ่ม"ก๊าก"หรือกลุ่มนิยมเสียง(factional cliques or tendencies) เป็นกลุ่มที่เกิดจากการมีลักษณะร่วมกันบางอย่างเช่นอุดมการณ์ นโยบาย วัตถุประสงค์ หรือเรื่องของการผูกพันเป็นการส่วนตัว
2. กลุ่มย่อยที่เป็นกลุ่มอุปถัมภ์ (personal or client-group factions) หมายถึงกลุ่มที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างแท้จริง ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์กันในเรื่องอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำกลุ่มกับผู้ตามหรือลูกน้อง
3. กลุ่มย่อยที่มีความเป็นสถาบันหรือองค์กร (institutionalized or organizational factions) มีลักษณะเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ(formalized factions) และมีกฎระเบียบควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของกลุ่มที่แน่นอน

อนึ่ง กลุ่มย่อยที่มีอยู่ในพรรคการเมืองต่าง ๆ ของไทย จะมิลักษณะตรงกับประเภทของกลุ่มในประเภทที่หนึ่งและประเภทที่สองมาก โดยเฉพาะประเภทที่สอง กลุ่มย่อยที่เป็นกลุ่มอุปถัมภ์ บุคคลในกลุ่มย่อยในพรรคการเมืองไทยมักจะมีความสัมพันธ์ฐานลักษณะของการมีการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ติดต่อกันพากันอย่างสม่ำเสมอ จนมาวมกันเป็นกลุ่มเดียวกันในลักษณะที่ผู้นำและผู้ตามหรือลูกน้องมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้ ตามการจำแนกของฮูม ที่จำแนกประเภทของกลุ่มย่อยออกเป็น 2 ประเภท (Hume, cited in Sartori, 1976: 77) คือ

1. กลุ่มย่อยที่มาจากผลประโยชน์ (faction from interest)
2. กลุ่มย่อยที่มาจากอุดมการณ์ (faction from principle)

ปัจจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มย่อยทั้งสองประเภท คือ การมีรากฐานมาจากระบอบอุปถัมภ์ ด้วยเหตุที่ว่า ลาภยศ ชื่อเสียง เป็นสิ่งจำเป็นอันจะขาดเสียมิได้สำหรับกลุ่มย่อยที่มาจากผลประโยชน์ เพราะสิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งอำนาจและการรักษา อีกทั้งสมาชิก ดังนั้น กลุ่มย่อยที่มาจากผลประโยชน์จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นกลุ่มอุปถัมภ์ และโครงสร้างของระบอบอุปถัมภ์จะคงอยู่ได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มย่อยนั้นคงมีอำนาจอยู่หรือไม่ (นิโรจน์ ขอลง ประเสริฐ, 2533: 15) กลุ่มย่อยต่าง ๆ ภายในพรรคการเมืองสำคัญ ๆ ในประเทศไทย จะมีลักษณะที่สอดคล้องกันดี เกี่ยวกับที่เบลเตอร์และเบลโลนี และฮูมกล่าวไว้มาก ซึ่งมีผลต่อการเกิดปัญหาตามมาต่อระบบพรรคการเมืองไทยและรัฐบาลผสมไทย

อนึ่ง การศึกษานี้เรื่อง การแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม โดยอาศัยแนวความคิดเรื่องของความขัดแย้งและการมีกลุ่มย่อยในพรรคการเมือง เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ดังที่กล่าวในรายละเอียดมาแล้วข้างต้น จะพบว่า จะมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับอีกแนวคิดหรือทฤษฎีหนึ่ง นั่นคือ แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (patron-client relationship) อันเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ที่นำไปเป็นทางการ ซึ่งในสังคมที่กำลังพัฒนาความสัมพันธ์ลักษณะนี้จะมีอิทธิพลต่อองค์กรต่าง ๆ และกิจกรรมทางการเมืองมาก

ลองเด (Lande, 1966: 141) อธิบายว่า ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน 2 คนเท่านั้นที่เรียกว่า dyad บุคคล 2 คนนี้ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และอาจมีเรื่องของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง และเมื่อความสัมพันธ์นี้ดำเนินไประยะหนึ่งแล้ว บุคคลทั้งสองจะไม่ได้มีทรัพยากรที่เหมือนกันหรือเท่าเทียมกันต่อไป บุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจและความมั่งคั่งเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นมา ความสัมพันธ์ในลักษณะของผลประโยชน์จะแปรเปลี่ยนไปเป็นในลักษณะของการอุปถัมภ์กันแทน โดยที่ผู้อุปถัมภ์ (patron) จะให้ประโยชน์ในด้านวัตถุ ชื่อเสียง ส่วนผู้รับการอุปถัมภ์ (client) อาจจะทำตอบแทนด้วยแรงงานหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น และหากมองในแง่ความสัมพันธ์ทางการเมือง ความสัมพันธ์ก็จะเป็นไปตามผลประโยชน์ที่แต่ละคนแสวงหาหรือหันแปรไปตามความแตกต่างทางฐานะอำนาจ เช่น ผู้อุปถัมภ์ที่ต้องการอำนาจและชื่อเสียงแต่สำหรับลูกน้องต้องการความคุ้มครองและเงิน ในทางกลับกัน ผู้อุปถัมภ์อาจต้องการเงิน ผู้ได้อุปถัมภ์ต้องการตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมืองแทน เป็นต้น ความสัมพันธ์ลักษณะนี้มักจะประกอบไปด้วยการมีลูกน้องมากมายหลายชั้น และสายใยแห่งความสัมพันธ์แต่ละคนจะขึ้นอยู่กับ การตอบแทนซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนในลักษณะของการอุปถัมภ์กันตามแนวคิดของลองเด ที่มีการแลกเปลี่ยนเข้ามาเกี่ยวข้อง จะสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (exchange theory) ซึ่งแบ่งคนที่ทำการแลกเปลี่ยนกันออกเป็น 2 ฝ่าย โดยผู้ทำการแลกเปลี่ยนทั้งสองฝ่ายนั้น ต่างมีจุดมุ่งหมาย และความต้องการในการแลกเปลี่ยน โจเซฟ กาลาสกีวิทซ์ (Joseph Galaskiewicz, 1979: 13-16) กล่าวเสริมถึงความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนนี้ว่า การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และทรัพยากรของคนนั้น จะเห็นได้ชัดเจนในระดับย่อย (microlevel) คือ ในบุคคลและกลุ่ม เพราะกลุ่มย่อย ๆ ในสังคม ก็เป็นส่วนรวมของสังคมทั้งหมด โดยศึกษาผ่านกระบวนการเลือกทางสังคมของบุคคลแต่ละคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในโครงสร้างทางสังคม ซึ่งยึดแน่นอนอยู่กับการดำรงอยู่ของความแตกต่างทาง

อำนาจระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเดียวกัน หรือกล่าวได้อีกหนึ่งนัยหนึ่งคือ บุคคลพยายามเพิ่มทุนโอกาสในชีวิตของตัวเองมากขึ้น ขณะเดียวกันก็พยายามลดโอกาสของคนอื่นลง รูปแบบความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแบบนี้ จึงมักจะทำให้มีการได้เปรียบเสียเปรียบกันขึ้นได้ เนื่องจากแต่ละฝ่ายต่างพยายามเสนอข้อแลกเปลี่ยนที่ตนจะได้รับประโยชน์สูงสุด โดยไม่คำนึงว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะเสียเปรียบ และเกิดเป็นความไม่เท่าเทียมกันหรือความไม่เหมือนกันขึ้น ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนนี้จึงอาจกลายมาเป็นการอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับแทนดังที่ลองเตงกล่าวได้

นอกจากนี้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ยังเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก อันได้แก่ ความเป็นเพื่อน ญาติพี่น้อง กลุ่มอาชีพเดียวกัน พรรคพวกเดียวกัน ความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยเฉพาะในสังคมไทยจะเกิดจากความใกล้ชิด การรู้จักกันมาเป็นเวลานาน มีการโบยบินหาผู้กันอย่างสม่ำเสมอ การเป็นเพื่อนร่วมสถานศึกษา เพื่อนร่วมงาน ญาติพี่น้อง คนรู้จักซึ่งเคยช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ศึกษากับอาจารย์ เพื่อนของเพื่อน ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ถ้ามีการติดต่อดำเนินความสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอก็จะมีแนวโน้มจะมีความสัมพันธ์ในด้านอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกันในเรื่องอุปถัมภ์ด้วย ซึ่งก็ได้แก่ ความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ หรือความสัมพันธ์ในด้านการเมือง เป็นต้น

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ กับการเมืองจะมีความเกี่ยวข้องกันมานาน ซึ่งเป็นมาแต่สังคมในอดีตและมีการถ่ายทอดเรื่อยมา บรรดานักการเมือง หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่างจะใช้ระบบอุปถัมภ์หรือการมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เป็นหนทางนำใบสู่การได้มาซึ่งตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะการเมืองไทยในปัจจุบันที่มีลักษณะ เป็นธุรกิจการเมือง สภาพความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ จะมีบทบาทอย่างเห็นได้ชัด และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้ จะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการแบ่งแยก แยกแยกได้ เนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จะมีลักษณะของการเลือกปฏิบัติกับผู้หนึ่งผู้ใดและขึ้นอยู่กับข้อตกลงงานการแลกเปลี่ยน ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค ไม่ชอบธรรม นำมาซึ่งความไม่พึงพอใจ ความขัดแย้ง จนกระทั่งใบสู่การเกิดการแตกแยกได้ในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับการเมืองในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นการศึกษาในเรื่องของพรรคการเมืองและรัฐบาลผสม โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องของความแตกแยก หากแต่มิได้เป็นการศึกษาเชื่อมโยงระหว่างความแตกแยกของพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในรัฐบาลผสมโดยตรง แต่ก็มีข้องเกี่ยวกับ อาทิเช่น การศึกษาของสุจิต บุญนงการ (2528: 85) ที่ศึกษาการแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทยนั้น ทว่าให้พรรคการเมืองไทยขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองไป ทั้งนี้พบว่า สาเหตุของความแตกแยกนั้น มาจากความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มย่อยต่าง ๆ ภายในพรรคการเมืองเดียวกัน และถึงแม้ว่า การแบ่งเป็นกลุ่มอยู่ในพรรคการเมืองเดียวกันนั้นจะเป็นสิ่งปกติธรรมดาสำหรับพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะพรรคการเมืองใหญ่ แต่ระดับของความขัดแย้งก็เป็นตัวกำหนดที่สำคัญถึงความแตกแยกภายในพรรคการเมือง

งานวิจัยของ อาร์ พี เฟรนช์ (R.P.French, 1953: 138) ได้ศึกษาทดลองถึงปัจจัยในเรื่องความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นมาในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ พบว่า มีอยู่ 3 ประการที่สำคัญ คือ

1. พลังความขัดแย้ง (conflict forces) ที่เกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนหรือกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มมองปัญหาต่างกันในฐานะที่เป็นทางนำไปสู่เป้าหมายที่เหมือนกัน ปัจจัยนี้นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นมาในกลุ่ม
2. พลังความขัดแย้งที่มาจากความแตกต่างกันเป้าหมายระหว่างสมาชิก ซึ่งจะมีไม่บ่อยนัก สถานการณ์ที่พลังความขัดแย้งเช่นนี้ จะก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นมาภายในกลุ่มคือ เกิดมีการให้คุณค่าในเชิงบวกหรือเชิงลบในประเด็นปัญหาตั้งแต่ 2 ประเด็นขึ้นไป ในขณะที่ประเด็นปัญหานี้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย

3. หลังความขัดแย้งที่ไม่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของกลุ่ม (group goal) โดยตรง เช่น ความก้าวร้าวต่อสมาชิกคนอื่น ๆ การแข่งขันในเรื่องสถานภาพ(status) และความไม่ชอบหน้าระหว่างบุคคล เป็นต้น

นอกจากนี้ งานของ แคมป์เบล และชาร์ลตัน (Campbell and Charlton, cited in Belloni and Beller, 1978: 141) ศึกษาถึงปรากฏการณ์การแตกแยกที่เกิดขึ้นในพรรคการเมืองในประเทศฝรั่งเศสสมัยสาธารณรัฐที่ 4 อันมีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ซึ่งจะพบว่า มีทั้งความแตกแยกภายในพรรคการเมืองเนื่องจากการมีกลุ่มย่อย(faction) หลายกลุ่มที่มีความแตกต่างกันทางอุดมการณ์ กล่าวคือ ประเทศฝรั่งเศสสมัยสาธารณรัฐที่ 4 นี้ มีระบบพรรคการเมืองแบบหลายพรรคที่ส่งเสริมให้เกิดมีกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ด้วยเหตุที่มีการแข่งขันกันในด้านนโยบายและความแตกต่างทางอุดมการณ์ สภาพการณ์เช่นนี้มิได้นำมาจนถึงสมัยสาธารณรัฐที่ 5

งานของ เบลโลนี (Belloni, 1978: 73) ศึกษากลุ่มย่อย ระบบพรรคการเมือง และการเมืองในประเทศอิตาลีพบว่า มีกลุ่มย่อยอยู่ในพรรคการเมืองมากมาย และกลุ่มย่อยที่มีอยู่นี้จะอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ อำนาจ หรืออุดมการณ์ สำหรับระบบพรรคการเมืองในประเทศอิตาลีขาดการมีเสถียรภาพมาก แต่พรรคการเมืองกลับมีกลุ่มย่อยที่มีการจัดองค์กรของกลุ่มอย่างดี อำนาจสำคัญ ๆ จะตกอยู่ที่กลุ่มย่อยต่าง ๆ ในพรรคการเมืองมากกว่าพรรคการเมือง ซึ่งอาจมีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล (รัฐบาลผสม) ได้ เสถียรภาพของรัฐบาลจะขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันในการทำงานของกลุ่มย่อย กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มในพรรคการเมืองจะมีบทบาททั้งในพรรคการเมืองของตน และรัฐบาลด้วย โดยเฉพาะเกี่ยวกับการหาวิธีการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ดังนั้นรัฐบาลอิตาลีจึงไม่มีเสถียรภาพ ความขัดแย้งท่ามกลางกลุ่มย่อยต่าง ๆ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การดำรงอยู่ของคณะรัฐมนตรีเป็นไปนานระยะเวลาสั้น ๆ โดยสรุป รัฐบาลอิตาลีอาจจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ มากกว่าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของพรรคการเมือง

นิโรจน์ ขอดงประเสริฐ (2533) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของฝักฝ่ายทางการเมือง ในฐานะที่เป็นหน่วยย่อยภายในพรรคการเมือง โดยศึกษากรณีการแบ่งแยกฝักฝ่ายภายในพรรค ประชาธิปัตย์ ผลการศึกษาพบว่า การเกิดฝักฝ่ายภายในพรรคประชาธิปัตย์มีที่มาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือสาเหตุอันเนื่องมาจากพรรคประชาธิปัตย์เองอันได้แก่ อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ที่ครอบงำโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในพรรคโดยตลอด รวมทั้งความขัดแย้งในแนวทางและความคิดอุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากการเร่งระดมสร้างพรรคให้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยปราศจากการร่วมกันในเป้าหมาย แนวทางของสมาชิกพรรค และสาเหตุอันเนื่องมาจากลักษณะของระบบการเมืองในระบอบกึ่งประชาธิปไตย ที่สนับสนุนให้ฝักฝ่ายและความขัดแย้งได้เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นเหตุที่ตอกย้ำให้ฝักฝ่ายและความขัดแย้งได้ทวีความรุนแรงขึ้น จนกระทั่งนำไปสู่การแตกแยกของพรรคในที่สุด

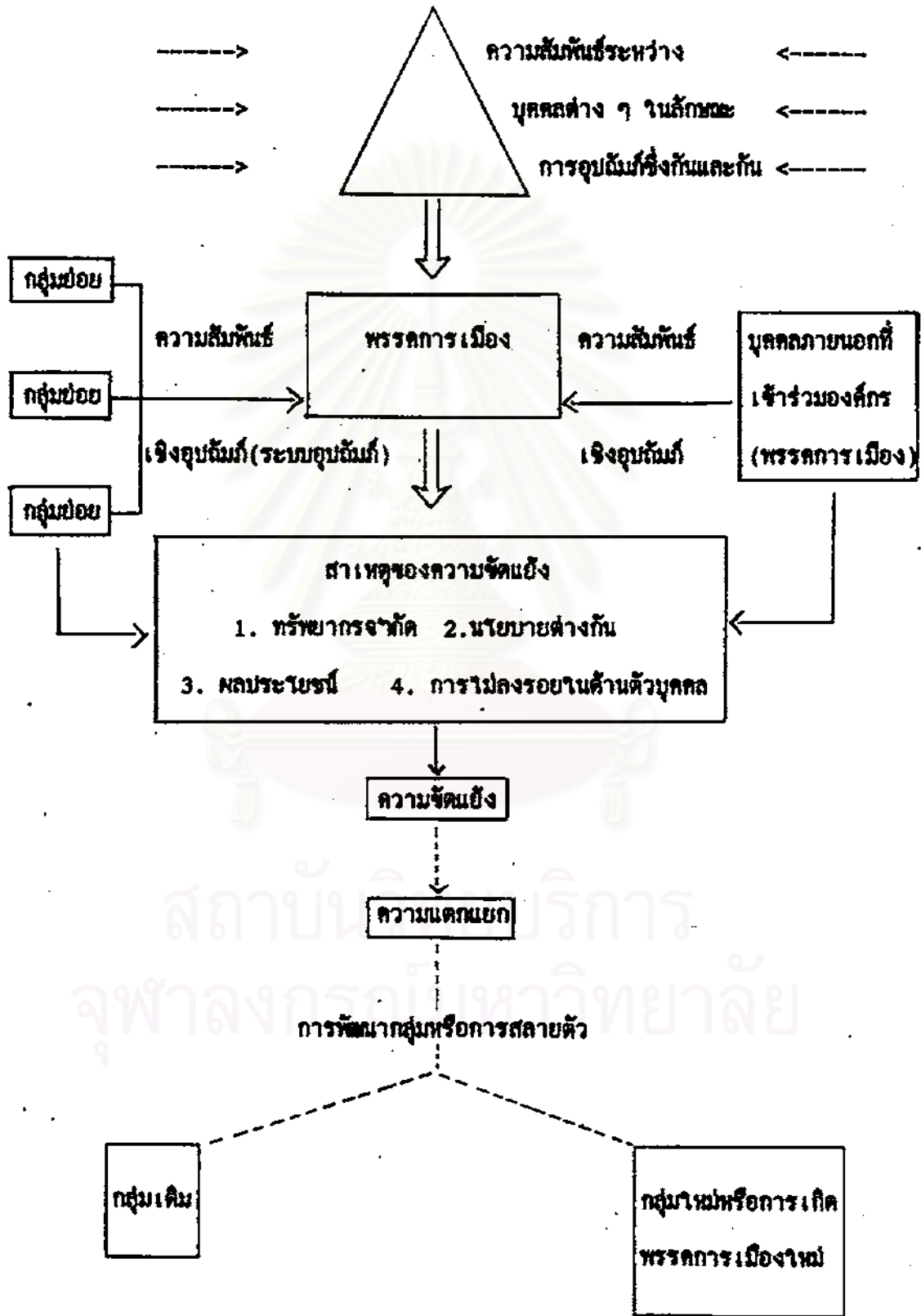
บุญธรรม เลิศสุขีเกษม (2531) ศึกษาความแตกแยกภายในพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเปรียบเทียบพรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทย โดยผลการวิจัยสรุปได้ว่า นับแต่เริ่มมีพรรคการเมืองขึ้นมาในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน พรรคการเมืองไทยประสบปัญหาความแตกแยกภายในพรรคการเมืองมาโดยตลอด โดยเฉพาะพรรคที่ขนาดใหญ่ หรือเป็นพรรครัฐบาล ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชนชั้นนำ และระหว่างกลุ่มสมาชิกภายในพรรคในเรื่องผลประโยชน์เป็นสำคัญ และมีเรื่องของความไม่ชอบหน้ากันระหว่างบุคคลเป็นส่วนเสริม และผลกระทบของการเกิดการแตกแยกภายในพรรคการเมือง ทำให้พรรคการเมืองมีขนาดเล็กลง และทำให้เกิดพรรคใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ นำไปสู่การเกิดระบบการเมืองแบบหลายพรรคอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

สรุป

จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถจะนำมาเป็นแนวทางหรือกรอบในการศึกษาวิจัยเรื่อง การแตกแยกของพรรคการเมืองในรัฐบาลผสม ในลักษณะของการเชื่อมโยงแนวคิดทั้งหมดเข้าที่มีความสัมพันธ์กันในการอธิบายชี้ให้เห็นว่า จากการศึกษาที่มีพรรคการเมืองเป็นจำนวนมากในประเทศไทย รัฐบาลจึงต้องมีลักษณะเป็นรัฐบาลผสมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และแต่ละพรรคการเมืองมีแนวความคิดที่ใกล้เคียงกัน ปัญหาความขัดแย้งที่ย่อมจะเกิดขึ้นได้เสมอจากการมาทำงานร่วมกัน และจากลักษณะของพรรคการเมืองที่มีกลุ่มย่อย ๆ อยู่ภายในพรรคด้วยแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพรรคการเมืองที่มีขนาดพรรคที่ค่อนข้างใหญ่ จะเป็นปัจจัยส่งเสริมร่วมกันให้เกิดการแตกแยกขึ้นระหว่างพรรคการเมืองในรัฐบาลผสมได้ง่ายอีกด้วย เนื่องจากว่า ความสัมพันธ์ของพรรคการเมืองแต่ละพรรคและกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม มิได้เป็นไปตามอุดมการณ์อย่างแน่นแฟ้น หากแต่เป็นไปตามผลประโยชน์ และเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกันมากกว่า ดังนั้น ความขัดแย้ง การมีกลุ่มย่อยภายในพรรคการเมือง และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในรัฐบาลผสม จากการศึกษาการแตกแยกของพรรคการเมืองทั้งในระดับพรรคต่อพรรค ระดับบุคคล หรือระดับกลุ่มต่าง ๆ ภายในพรรคได้ ความสัมพันธ์ของแนวคิดดังกล่าว สามารถแสดงออกในรูปแบบของแผนภาพได้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 4 : แสดงความขัดแย้งและความแตกแยกที่เกิดขึ้นในพรรคการเมือง

ภาพที่ 5 : แสดงภาพความขัดแย้งและความแตกแยกของพรรคการเมืองที่
จัดตั้งรัฐบาลผสม

